

Ярославна ШЕВЧЕНКО

головний науковий співробітник
 відділу досліджень проблем ювенальної юстиції
 Науково-дослідного інституту
 Національної академії прокуратури України,
 доктор юридичних наук, професор,
 заслужений діяч науки і техніки України,
 академік Національної академії
 правових наук України

УДК 343.13

ПРАВОВА ПРИРОДА І ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Неповнолітні є специфічними суб'єктами відповідальності. Поряд із цивільною та адміністративною найбільше відображає їх особливості як суб'єктів правопорушення кримінальна відповідальність. Характерно, що відповідальність неповнолітніх неодмінно пов'язується з їх оточенням, а отже, необхідно зважати на вплив неповнолітнього тих, хто його оточує. Однак він самостійно та індивідуально відповідає за вчинене ним правопорушення, тому організація впливу на його оточення пов'язана передусім із попередженням здійснення ним правопорушень, а не безпосередньо з самими правопорушеннями.

Відповідно до кримінального законодавства злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ст. 12 Кримінального кодексу України (КК України)). Залежно від того, до якої з цих категорій належить злочин, застосовуються кримінальна відповідальність та примусові заходи виховного характеру, які не означають кримінальну відповідальність, проте є засобами впливу, пов'язаними із вчиненням неповнолітнім правопорушення (ст. 97 КК України).

Нормативні підстави для застосування примусових заходів виховного характеру наведено в ст. 97 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховно-

го характеру». З огляду на зміст цієї назви можна стверджувати, що примусові заходи виховного характеру є видом правового впливу, але таким, який існує поряд із покаранням як засобом кримінальної відповідальності.

Що ж характеризує примусові заходи виховного характеру, які їх спільні та відмінні ознаки порівняно з покаранням? Відрізняються вони передусім суб'єктом, до якого їх застосовують. Примусові заходи виховного характеру застосовуються тільки до неповнолітніх, для яких згідно із законом може настати кримінальна відповідальність. Другою відмінною ознакою є пов'язана із особливостями суб'єкта специфіка характеру впливу на осіб, які вчинили злочин. Значення виховного елемента правової санкції в примусових заходах виховного характеру більш вагоме, ніж при визначенні покарання.

Застосування примусових заходів виховного характеру, пов'язаних із особливостями такого суб'єкта відповідальності, яким є неповнолітній, визначається положеннями законодавства. Крім об'єктивних даних щодо вчинення злочину, вказаних у КК України як передумова вживання примусових заходів виховного характеру, в ст. 105 КК України зазначено і ті суб'єктивні дані, які мають бути наявні, коли йдеться про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності та

застосування до нього примусових заходів виховного характеру. Це – щире розкаяння і подальша його бездоганна поведінка, що свідчить про відсутність потреби у застосуванні покарання.

Наведені підстави, які стосуються особи неповнолітнього, повинні бути враховані, якщо йдеться про визначення йому заходів впливу у вигляді примусових заходів виховного характеру. На цьому кримінальне законодавство обмежує врахування особливостей особи неповнолітнього, до якого можна застосувати примусові заходи виховного характеру. Чи доречно таке обмеження?

Стратегічна мета, відображена в низці міжнародних нормативних документів – забезпечення захисту дітей – вимагає більш детального вираження, можливо, навіть стосовно кожної міри виховного характеру.

Потрібно також урахувати, що за своєю правовою природою примусові заходи виховного характеру є кримінально-правовою санкцією, тобто застосовуються як реакція на злочин.

Державний примус – це сукупність заходів психічного, фізичного, матеріального чи організаційного впливу, що застосовуються уповноваженими суб'єктами у встановленому порядку під час заходів виховного характеру. Кожен із зазначених у ст. 105 КК України заходів відрізняється від інших тим, що при його застосуванні використовуються різні способи впливу на неповнолітніх, на формування їх поведінки. Але спільним для всіх заходів є те, що вони, по-перше, застосовуються судом, по-друге, є реакцією на здійснення злочину, по-третє, передбачають певні правові обмеження поведінки неповнолітніх. Ці обмеження спричиняють негативні наслідки для неповнолітнього, який вчинив злочин, інакше вони не були б пов'язані зі злочином. Проте з урахуванням загальної світової тенденції до депеналізації і декриміналізації відповідальності неповнолітніх, відображеної в Токійських правилах (Резолюція 45/110 Генеральної Асамблеї ООН) і Ер-Ріядських керівних принципах (Резолюція 45/112 Генеральної Асамблеї

ООН), кримінальну відповідальність неповнолітніх переведено законодавцем в іншу, не кримінальну, площину. Кримінальний кодекс України було доповнено Розділом «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», у якому вперше з'явилася стаття про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 97 КК України).

Реакцію на правопорушення неповнолітнього відокремлено від кримінальної відповідальності, натомість сформовано правовий інститут звільнення від останньої. Водночас постало й питання не тільки про звільнення від кримінальної відповідальності, а й звільнення від покарання. Важливо зазначити про співвідношення цих понять. Відповідно до статей 97 і 105 КК України звільнення від покарання є одночасно і звільненням від кримінальної відповідальності, а отже, примусові заходи виховного характеру хоч і являють собою реакцію на злочин, але таку, що замінює кримінальну відповідальність. Звільнення від кримінальної відповідальності завжди буде означати звільнення від покарання, але воно не обов'язково пов'язане з примусовими заходами виховного характеру, наприклад, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 106 КК України).

Звільнення від кримінальної відповідальності варто розглядати як правовий інститут, пов'язаний із вчиненням злочину певного роду – йдеться про звільнення і застосування примусових заходів виховного характеру, коли вчинений злочин належить до злочинів невеликої тяжкості, або злочинів середньої тяжкості, або необережних злочинів середньої тяжкості (статті 97, 105 КК України).

Характерною ознакою кримінальної відповідальності є те, що вона нерозривно пов'язана з покаранням, і це підтверджує, зокрема, взаємопов'язаність статей 97 і 105 КК України, що визначають застосування примусових заходів виховного характеру в одному випадку при звільненні від кри-

мінальної відповідальності, а в другому – при звільненні від покарання.

Думка, яка раніше панувала серед науковців, про те, що примусові заходи виховного характеру, застосовані до неповнолітніх, являють собою специфічну форму реалізації кримінальної відповідальності, не була підтримана в українському законодавстві [1]. Натомість за основу взято інститут звільнення від кримінальної відповідальності і вирішено керуватися насамперед ст. 97 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру», ст. 104 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням», ст. 105 КК України «Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру», ст. 106 КК України «Звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності».

Звільнення від відбування покарання з випробуванням має детальну регламентацію, передбачену в ст. 76 КК України «Обов'язки, які покладає суд на особу, звільнену від відбування покарання з випробуванням», ст. 77 КК України «Застосування додаткових покарань у разі звільнення від відбування основного покарання з випробуванням», ст. 78 КК України «Правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням», ст. 79 КК України «Звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей до 7 років». Особливе місце відведено умовно-достроковому звільненню від відбування покарання, яке застосовується незалежно від тяжкості злочину.

У Мінімальних стандартних правилах ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійських правилах), закладено принцип, згідно з яким «... не пов'язані з тюремним ув'язненням заходи потрібно застосовувати відповідно до принципу мінімального втручання» (п. 2.6 Загальних принципів, що містяться в Додатку до Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила)).

Аналізуючи ст. 105 КК України, яка містить перелік примусових заходів виховного характеру, доцільно зазначити, що вони передбачають різні ступені покарання неповнолітнього, який вчинив злочин, але завжди пов'язані з втручанням у формування його поведінки. Зумовлено це тим, що неповнолітні становлять групу осіб, які відрізняються певними віковими особливостями психіки, соціальним становищем, а відтак, потребують специфічного впливу на них.

До переліку примусових заходів виховного характеру, що застосовуються при звільненні неповнолітніх від покарання, передусім належать ті, які спрямовані на можливості запобігання їх протиправній поведінці. Це – застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання.

Застосовуються також й інші санкції, як-от: покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має кошти, майно або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки; направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей та підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує три роки. Санкцією загальновиховного характеру може бути призначення неповнолітньому вихователя в порядку, передбаченому законом (ст. 105 КК України).

Усі ці санкції містять певний тягар, але не належать до кримінальної відповідальності, хоча й передбачаються КК України. Саме кримінальне законодавство визначає розподіл між власне кримінальною відповідальністю і звільненням від неї із застосуванням примусових заходів виховного характеру, а також між звільненням від покарання і застосуванням примусових заходів виховного характеру (статті 97, 105 КК України). Тому важливо з'ясувати, до якого ряду санкцій належать примусові заходи виховного характеру. Є всі підстави вважати, що вони належать до правової

відповідальності, бо містяться в законі, але в тому самому законі, який передбачає звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. Це означає, що вони не виражають саму кримінальну відповідальність.

Отже, кримінально-правові санкції можуть застосовуватися і на інших підставах, ніж підстави кримінальної відповідальності. Спільним для всіх цих санкцій є те, що вони пов'язані із вчиненням злочину.

Звільнення від кримінальної відповідальності та застосування примусових заходів виховного характеру мають самостійне значення як правові інститути, але наслідки їх застосування неоднакові. Може мати місце застосування примусових заходів виховного характеру, спрямованих на посилення контролю за поведінкою неповнолітнього; заходів, безпосередньо спрямованих на здійснення впливу на неповнолітнього, – застереження, обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; заходів, пов'язаних зі здійсненням впливу на майнову сферу неповнолітнього, – відшкодування заподіяних збитків, якщо неповнолітній досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток; заходів, спрямованих на певне обмеження волі неповнолітнього, – направлення його до спеціальної навчально-виховної установи до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років.

Інститут звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру покликаний існувати поряд з кримінальною відповідальністю та у взаємозв'язку із нею. Передусім має бути встановлено, чи наявне вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. Ця дія (бездіяльність) є підставою для кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України). Таким чином, перше, що необхідно для застосування цього правового інституту, – встановлення факту вчинення злочину неповнолітнім. Якщо в діях особи склад злочину відсутній, то має вирішуватися питання про виключення кримінальної

відповідальності, а не про звільнення від неї та застосування примусових заходів виховного характеру.

Зрозуміло, що йдеться про злочин невеликої тяжкості, або необережний злочин середньої тяжкості (ст. 97 КК України), або злочин середньої тяжкості. У ст. 105 КК України передбачено звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Чи ідентичними є звільнення від кримінальної відповідальності та звільнення від покарання? Згідно зі змістом статей відповідь на це запитання ствердна. Вони ґрунтуються на однакових юридичних підставах, які стосуються складів злочинів. Відмінність полягає лише в тому, що в ст. 105 КК України як підстава звільнення вказується просто злочин середньої тяжкості, а в ст. 97 КК України – необережний злочин середньої тяжкості.

Примусові заходи виховного характеру, незважаючи на ті втрати і тягар, які ними передбачені, а також на те, що їх застосовують внаслідок вчинення злочину, не містять кари, що становить зміст кримінальної відповідальності та покарання. Цей напрям застосування кримінальних санкцій, виражений у примусових заходах виховного характеру, повинен бути відображений в судовій практиці і надалі розвинутий у законодавстві.

Вплив на неповнолітніх за допомогою заходів правової відповідальності раніше найчастіше розглядався в юридичній літературі як вплив заходів кримінальної відповідальності. Примусові ж заходи виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх, часто відносили також до заходів кримінальної відповідальності, хоча вони такими не були. Безумовно, примусові заходи виховного характеру належать до кримінально-правових санкцій, але не тих санкцій, що притаманні категорії відповідальності.

Спільним для всіх видів правової відповідальності є те, що вона примушує до дотримання певних норм поведінки. Крім того, виражає осуд протиправної поведінки, який здійснюється певним державним органом.

Оцінюючи примусові заходи виховного характеру як санкції, треба зазначити про обсяг їх впливу. Поняття санкції є більш широким, ніж поняття відповідальності. В цілому санкцію треба розуміти як несприятливий наслідок для суб'єкта, який вдався до протиправної поведінки, що кваліфікується при застосуванні кримінально-правової санкції як злочин [2].

Осуд винної поведінки суб'єкта при застосуванні покарання обов'язковий – про це свідчить кримінальне законодавство: в ст. 50 КК України прямо вказано, що покарання застосовується до особи, визнаної винною у вчиненні злочину. Отже, вина – кардинальний принцип кримінальної відповідальності. Постає запитання: чи є вина таким же принципом при застосуванні примусових заходів виховного характеру? Відповідь має бути позитивною, бо тільки констатація вчинення злочину, передбаченого статтями 97, 105 КК України, дає підстави вирішити питання про звільнення від кримінальної відповідальності та від покарання.

Необхідно встановити єдність мети двох кримінально-правових санкцій – і покарання, і примусових заходів виховного характеру. При цьому способи досягнення їх ефективності різняться. Загальною метою застосування цих санкцій є забезпечення протидії злочинності та боротьби з нею, а також попереджувально-виховний ефект впливу на поведінку осіб, які вчинили злочин, та інших осіб. Стосовно примусових заходів виховного характеру варто зазначити, що осуд протиправної поведінки, який становить сутність юридичної відповідальності, специфічно виражений у застосуванні заходів, спрямованих на здійснення переважно виховного впливу на неповнолітніх, і юридичну відповідальність у цьому випадку не можна ідентифікувати як кримінальну.

Особливий порядок застосування примусових заходів виховного характеру повинен мати місце, коли йдеться про заходи, пов'язані з обмеженням волі неповнолітнього. Звільнення від кримінальної відповідальності можливе без застосування

такого покарання, як позбавлення волі, передбаченого ст. 102 КК України, але суд може застосувати примусові заходи виховного характеру, які, проте, теж можуть бути пов'язані з обмеженням волі. Саме з обмеженням волі, а не її позбавленням. Таким заходом є передбачене направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення на строк, що не може перевищувати трьох років (ст. 105 КК України). Вказаний захід містить елементи кари і тому застосовувати його при звільненні від кримінальної відповідальності потрібно обережно.

Міжнародно-правові нормативні акти пропагують правила застосування до неповнолітніх правопорушників заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням. Багато уваги в них приділено нагляду за неповнолітніми, але такі обмеження волі, які з тюремним ув'язненням не пов'язані (див., наприклад, п. 2.6 Загальних принципів, що містяться в Резолюції № 45/110 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 року – Токійських правилах), у них не розглянуто. З огляду на те, що відповідно до цих правил «... не пов'язані з тюремним ув'язненням заходи потрібно застосовувати відповідно до принципу мінімального втручання» [3], направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків з метою його виправлення може розглядатися як винятковий захід і тільки з урахуванням його особистості та перспектив виправлення.

Звичайно, і покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення особи, а також запобігання вчиненню нових злочинів і нею, й іншими особами (ст. 50 КК України). Однак сутність примусових заходів виховного характеру визначається тим, що вони можуть застосовуватися тільки до суб'єктів, особливості яких пов'язані з віком і соціальним становищем.

Застосування примусових заходів виховного характеру означає звільнення від кримінальної відповідальності і від покарання, але не звільнення від будь-яких негативних наслідків для неповнолітнього правопорушника. Самі примусові захо-

ди виховного характеру вже містять певні обмеження, певний тягар, але спрямовані вони не лише на організацію виховного впливу на неповнолітнього, а й на допомогу йому на шляху соціалізації в суспільстві.

У зв'язку з цим потрібно зазначити про таке явище, як соціальна відповідальність, що виникає внаслідок вибору людиною певного варіанта поведінки. До соціальної відповідальності, вважаємо, можна віднести і примусові заходи виховного характеру, які, безумовно, є правовою санкцією на реалізацію особистістю неповнолітнього негативного варіанта своєї поведінки – вчинення злочину.

Концепцією розвитку кримінальної юстиції, схваленою Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011, передбачено необхідність розроблення державної політики у сфері захисту прав дітей, які «... потрапили у конфлікт із законом». Це означає розвиток засад звільнення від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, а також посилення відповідальності сім'ї, суспільства і держави за процес виховання та становлення дітей, якими є особи, що не досягли вісімнадцятирічного віку.

Кожному виду правової відповідальності властива превентивно-виховна функція, проте яким чином звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру неповнолітнього поєднується із заходами сімейно-правового впливу, зокрема, із сімейно-правовими санкціями, в багатьох випадках при застосуванні примусових заходів виховного характеру є незрозумілим. Батьки або один із них можуть бути позбавлені батьківських прав (сімейно-правова санкція), коли ухиляються від своїх обов'язків виховання дитини; жорстоко поводяться з дитиною; є хронічними алкоголіками або наркоманами; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини; примушують дитину до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного злочину щодо дитини (ст. 164 СК України). Характерною озна-

кою позбавлення батьківських прав, яке застосовується під час примусових заходів виховного характеру до неповнолітнього, є те, що при цьому необхідне встановлення порушення кримінального закону, яким передбачено вчинення злочину невеликої тяжкості, середньої тяжкості та/або необережного злочину середньої тяжкості, тобто порушення саме кримінального закону, а не лише сімейно-правових норм.

Для застосування сімейно-правової санкції про позбавлення батьківських прав під час примусово-виховних заходів, вжитих до неповнолітніх, обов'язково потрібно встановити причинний зв'язок між порушенням батьками свого сімейно-правового обов'язку виховання, нагляду за неповнолітнім і здійсненням неповнолітнім конкретного злочину. Таким є складний шлях застосування сімейно-правової санкції – позбавлення батьківських прав при звільненні неповнолітнього від кримінальної відповідальності і одночасне вжиття примусових заходів виховного характеру.

Поєднання примусових заходів виховного характеру з такою санкцією, як позбавлення батьківських прав, – вельми своєрідне, бо якщо перша санкція – застосування примусових заходів виховного характеру стосується кримінальної відповідальності, то сімейно-правова санкція – позбавлення батьківських прав, чітко відображає сутність сімейно-правової відповідальності – конкретне обтяження особи (в даному разі – батьків) за її винну протиправну поведінку, що полягає в порушенні обов'язку нагляду та виховання дитини (ст. 150 Сімейного кодексу України (СК України)).

Сімейно-правова відповідальність у поєднанні із застосуванням примусових заходів виховного характеру означає розвиток і активізацію діяльності із попередження злочинності неповнолітніх, про що наголошено в Єр-Рядських керівних принципах Організації Об'єднаних Націй, як один із основоположних принципів [4].

Правоохоронна функція права в різних його галузях має свою специфіку. При застосуванні примусових заходів виховного

характеру специфіка полягає в самій меті цього застосування – потребі уникнути криміналізації впливу на неповнолітнього правопорушника та підтримати здійснення депеналізації (уникнення від покарання). Положення міжнародного законодавства свідчать про те, що захист і охорона прав та інтересів дітей, які вчинили правопорушення, визначені одними із першочергових завдань міжнародного права.

У Європейських правилах стосовно неповнолітніх правопорушників, до яких застосовуються санкції або заходи, прямо вказано: «... перевагу слід надавати таким санкціям та заходам, які можуть мати виховний вплив, а також сприяти відшкодуванню збитків, завданих правопорушенням, яке вчинила неповнолітня особа» [5].

У КК України враховано цей напрям, але законодавство про звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру потребує удосконалення.

По суті, застосування примусових заходів виховного характеру передбачено у двох статтях – 97 і 105 КК України. В одному випадку йдеться про звільнення від

кримінальної відповідальності, у другому – про звільнення від покарання. Але ж звільнення від покарання є одночасно і звільненням від кримінальної відповідальності, тому що покарання – лише міра кримінальної відповідальності, що не може існувати відокремлено від неї. Якщо відбувається звільнення від кримінальної відповідальності, то це означає і звільнення від заходів, які її виражають, тобто від покарання.

З огляду на викладене можна зробити висновок, що статті 97 і 105 КК України повинні бути об'єднані, оскільки вони регламентують звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Самі примусові заходи виховного характеру можуть бути диференційовані залежно від тих умов, які забезпечують розвиток і становлення неповнолітніх і в зв'язку з якими може визначатися напрям їх виховання та перевиховання. Зазначене сприятиме удосконаленню правового інституту звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру та посиленню його ефективності.

Список використаних джерел:

1. *Виттенберг Г.Б.* Вопросы освобождения от уголовной ответственности и наказания с применением мер общественного воздействия / Г.Б. Виттенберг. – Иркутск, 1971. – Ч. 2. – 228 с.
2. Додаток до Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням (Токійські правила) // Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики. – К., 2014. – С. 226.
3. *Яковлев В.Ф.* Гражданско-правовой метод регулирования общественных отношений / В.Ф. Яковлев. – Свердловск, 1972. – С. 113.
4. Керівні принципи Організації Об'єднаних Націй стосовно попередження злочинності серед неповнолітніх осіб: п. 1 Основоположних принципів // Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики. – К., 2014. – С. 243.
5. Рекомендація СМ/Рес (2008)11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про Європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи» // Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики. – К., 2014. – С. 431.

Ярославна ШЕВЧЕНКО

ПРАВОВА ПРИРОДА І ПІДСТАВИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

У статті розглянуто особливості застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх як специфічних суб'єктів юридичної відповідальності. Проаналі-

зовано правову природу та підстави застосування такої специфічної форми реалізації кримінальної відповідальності, як примусові заходи виховного характеру, зокрема розкрито співвідношення останніх із покаранням та санкцією, а також звільненням від кримінальної відповідальності. Особливу увагу приділено процедурі поєднання застосування примусових заходів виховного характеру із вжиттям заходів сімейно-правової відповідальності.

Ключові слова: примусові заходи виховного характеру; неповнолітній; кримінально-правова відповідальність; санкція; покарання; превентивно-виховна функція; позбавлення батьківських прав.

Ярославна ШЕВЧЕНКО

ПРАВОВАЯ ПРИРОДА И ОСНОВАНИЯ ПРИМЕНЕНИЯ ПРИНУДИТЕЛЬНЫХ МЕР ВОСПИТАТЕЛЬНОГО ХАРАКТЕРА

В статье рассмотрены особенности применения принудительных мер воспитательного характера к несовершеннолетним как специфических субъектов юридической ответственности. Проанализированы правовая природа и основания применения такой специфической формы реализации уголовной ответственности, как принудительные меры воспитательного характера, в частности раскрыто соотношение последних с наказанием и санкцией, а также освобождением от уголовной ответственности. Особое внимание уделяется процедуре сочетания применения принудительных мер воспитательного характера с принятием мер семейно-правовой ответственности.

Ключевые слова: принудительные меры воспитательного характера; несовершеннолетний; уголовно-правовая ответственность; санкция; наказание; превентивно-воспитательная функция; лишение родительских прав.

Yaroslavna SHEVCHENKO

LEGAL NATURE AND GROUNDS OF APPLICATION COMPULSORY MEASURES OF EDUCATIONAL CHARACTER

In the article the features of the application of compulsory measures of educational character to minors as specific subjects of legal responsibility are considered. The legal nature and grounds for the application of specific form of implementation of criminal responsibility such as compulsory measures of educational character is analyzed, in particular the correspondence of compulsory measures of educational character with penalty and sanction, as well as relief from criminal responsibility is discovered. Special attention is paid to the procedure of combining the application of compulsory measures of educational character with family law sanctions.

Keywords: compulsory measures of educational character; minor; criminal responsibility; sanction; penalty; preventive and educational function; deprivation of parental rights.

